

Karadeniz Türkleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Mondros Mütarekesi'nin ardından başlayan Osmanlı Devleti'ni işgal girişimleri ve parçalama senaryoları Karadeniz'de Rumları harekete geçirdi. Rumlar, Batum'dan Sinop'a kadar uzanan bir alanda Pontus Rum devleti kurmak istiyordu. Devletin başkenti olarak düşündükleri yerlerden biri Samsun'du. Bu nedenle bölgedeki faaliyetlerini yoğunlaştırdılar. Rum nüfusunu artırabilmek için muhacir iskânına başladılar. Öte yandan işgalcilerin özellikle de Yunanlıların tahrik ve destekleriyle Rum çeteleri baskılarını arttırdı. Artık Samsun'un yolları Rum eşkıyalar tarafından kesiliyor ve şehirde silahla dolaşılıyordu. Akşamları şehirde gezinmek Müslüman ahali için tehlikeli olmaya başlamıştı.

Kordos Komitesi, Samsun Rum Muhacirîn Cemiyeti, Pontus İdman Kulübü ve daha pek çok Rum derneği bölgedeki Pontusçu faaliyetleri organize ediyordu. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Müslüman ahali teşkilatlandı. 19 Şubat 1919 günü Samsun'da Karadeniz Türkleri Müdafaa-i Hukûk Cemiyeti kuruldu. Seçilen idare kurulunun üyeleri arasında Nemlizade Ali Galip, Boşnakzade Ahmet, dava vekili Emin, Hacı İbrahimzade Şükrü ve Avukat Kemal Hikmet beyler bulunmaktaydı.

Cemiyetin amacı, Pontus devleti kurmak isteyen Rumların çalışmalarını engellemektir. Cemiyet tarafından Yoğurtçuoğlu İbrahim Efendi aracılığıyla Tokat halkına hitaben bir telgraf gönderildi. Telgrafta, Rumların bu ayrılığını "red ve cerh" için bir cemiyet kurulduğu ve icap eden makamlar nezdinde müracaatlarda bulunulacağı bildiriliyordu. Ayrıca, Tokat ile kazalarında cemiyetin şubelerinin kurulması isteniliyordu. Telgrafta son olarak Prens Sabahaddin Bey ile Şerif Paşa'nın, Müslüman ahalinin halklarını korumak için tayin edildikleri belirtilerek Tokatlılarca da vekil edilmeleri rica ediliyordu.

Rumların Birinci Dünya Savaşı'nda bu yönünü gören Tokatlılar, onların kurmayı düşündükleri devletin sınırları içerisinde Tokat'ın da bulunduğunu biliyordu. Neticede Cemiyetin Tokat şubesi çok geçmeden 25 Şubat 1919 tarihinde açıldı. Böylece Milli Mücadele'nin Tokat'taki ilk teşkilatı da oluşturulmuş oldu. Şubenin idare kurulu başkanlığına Tahir Rüştü Bey seçildi. Kurulun diğer üyeleri Elmacızade Hacı Hüsnü Efendi, İsmail Hameti Efendi, Hamamcızade Rifat Efendi, Mütevellizade Nuri Efendi, Hacı Mustafa Efendi, Hafız Agâh Efendi ve Yağcıoğlu Mehmet Bey'den oluştu. Heyet, Merkez Cemiyetin isteği üzerine Prens Sabahaddin ile Şerif Bey'i Tokat halkı adına vekil tayin etti. Tokat'ın kazalarında da cemiyetin şubeleri kısa sürede kuruldu.

Samsun'da kurulan Karadeniz Türkleri Müdafaa-i Hukûk Cemiyeti fazla bir varlık gösteremedi. Paris Barış Konferansı'nda Karadeniz'de bir Pontus devleti kurulmasından bahsedilmemesi, İstanbul Hükûmetinin bölge halkının çıkarlarını koruyacağı ve Pontus meselesini yakından takip edeceğini bildirmesi, cemiyet üyelerinde cemiyetin varlığına artık gerek kalmadığı düşüncesini oluşturdu. Sonuç olarak cemiyet yaklaşık bir aylık bir faaliyet döneminin ardından 20 Mart 1919 günü kendini feshetti. Tokat şubesine gönderdikleri yazıda fesih nedeni şu şekilde belirtildi:

"... Evvelâ Hükûmeti Seniyyemizin bu kere sulh konferansına iblâğ edilmek üzere Dersaadet'teki Düveli İtilâfiye mümessillerine gönderdiği mühim bir muhtıradan yalnız Boğazlar, Ermenistan ve Arabistan meselesinden bahseylemesi, Pontus Hükûmeti namı altında devletimizi alâkadar edecek ve müdafaaya mecbur kılacak bir davanın suret-i sariha ve ciddiyede adem-i mesbukiyeti veya sulh konferansınca müzakereye bile ademi nailiyeti kanaatini göstermektedir. Hükûmetimizin bu teşebbüsü takip ve hukukumuzu tamamen muhafaza edeceğine kanaatimiz tabiidir."

“Saniyen, Cenevre’de Türkler tarafından akdedilmiş bir içtimada Türklerin müdafaa-i hukuku için Şerif Paşa’nın zaten millet namına murahhas intihap [delege seçilmesi] ve Paris’e izam edilmesi [yollanması] ve müşarünileyhin [söz edilen şahsın] gazetelerde münderiç [yer almış] muhtırasını ihzar ve ricali lâzime-i siyasiyeye takdim etmesi bizim bu bapta yapabileceğimiz müdafaa-i hukukiye-i milliyeinin tamamen ifası makamına kaim olmaktadır.”

Görüldüğü üzere Samsun merkez şubesi İstanbul Hükûmetinin bölgenin haklarını koruyacağını düşünüyordu. Ayrıca temsilci olarak seçtikleri Şerif Paşa’nın gerekli girişimlerde bulunmasının yeterli olduğu belirtiliyordu. Yazının devamında Tokat şubesinin de aynı şekilde davranması ve cemiyeti kapatması tavsiye ediliyordu.

Ancak Tokatlılar, bu tavsiyeye uymadı. Çalışmalarına Tokat Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti adı altında devam ettiler. Dönemin tanıklarının aktardığına göre korkanlar ve çekinenler cemiyetten ayrıldı. Yeni bir idare heyeti oluşturuldu. Bu şekilde cemiyet, beş ay kadar bağımsız bir şekilde faaliyetlerini yürüttü. Cemiyetin faaliyetlerinden birisi 10 Haziran 1919 tarihinde çekilen bir telgrafla İzmir’in işgalinin kınanmasıdır. Telgrafta, Yunanlıların gerçekleştirdiği işgal nedeniyle İtilaf Devletleri ve Amerika ile işgallere seyirci kaldığı gerekçesiyle Sadaret protesto edildi. Cemiyet, 23 Temmuz 1919 günü Erzurum’da yapılan kongreye delege gönderdi ve kongre sonrasında kurulan Şarkî Anadolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti’nin bir şubesi haline geldi.

Sinan BAŞARAN

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Fon Kodu: DH.KMS, 55-3/15.

Telif-Tetkik Eserler

ASARKAYA, Halis, **Ulusal Savaş’ta Tokat**, Tokat Basımevi, Tokat 1936.

ASLAN, Zehra; USTA, Yeliz, “Dış Basın ve Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Brest Litovsk’tan İngiliz İşgaline “Batum” (Haziran 1918-Ocak 1919)”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, S 22, s. 73-90.

ÇAYKIRAN, Güzin, “Millî Mücadele’ye Karşı Rum-Ermeni Ortak Hareketi ve Yunanistan’a Destek Faaliyetleri (1918-1922)”, **Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi (ATAD)**, S 32, 2020, s.95-120.

İLGAZİ, Abdullah, “Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Tokat Şubesi”, **Atatürkçü Bakış**, C I, S 1, 2002 s. 33-43.

KAPLAN, Leyla, “Milli Mücadele Döneminde Tokat”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C XII, S 35, 1996, s. 581-587.

OKUR, Mehmet, “Karadeniz Bölgesi’nde Milli Mücadele’nin Örgütlenmesi: Sivil Ve Askeri Teşkilatlanmalar”, **Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, C 6, S 10, 2020, s. 191-214.

YAZICI, Nuri, Millî Mücadelede Canik Sancağı’nda Pontusçu Faaliyetler (1918-1922), 5. Baskı, Çizgi Kitabevi, Ankara 1993.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/karadeniz-turkleri-mudafaa-i-hukuk-cemiyeti/?pdf=5677> adresinden eriřilmiřtir